

دانشگاه فرهنگیان

فصلنامه علمی تخصصی

پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی

دوره سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰

بررسی تطبیقی آموزش جغرافیا در نظام آموزشی ایران و آمریکا

حمید احمدی هدایت^۱؛ محدثه صابور^۲

ارسال: ۱۴۰۰/۳/۱۵

پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۲۰

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی تطبیقی آموزش جغرافیا در نظام آموزشی ایران و آمریکا می‌باشد. برای دستیابی به هدف پژوهش از روش تطبیقی کیفی با رویکرد قیاسی استفاده شد. روش جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به ترتیب اسنادی و عقلانی بود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که با توجه به نظام آموزشی متمرکز در ایران استانداردهای معینی، آموزش جغرافیا را تحت تأثیر قرار داده است. این در حالی است که در آمریکا با توجه به نظام آموزشی غیرمتمرکز، برای تدریس درس جغرافیا استانداردهای متعددی وجود دارد. در کشور آمریکا آموزش جغرافیا قبل از مقطع ابتدایی آغاز می‌شود، اما در ایران آموزش جغرافیا از پایه سوم تا ششم در مقطع ابتدایی به صورت یک کتاب با عنوان مطالعات اجتماعی تدریس می‌شود. از آنجایی که در آمریکا، جغرافیا صرفاً با خلاصه‌ای از شرایط منحصر به فرد در هر ایالت، ارائه می‌شود؛ مدیریت، هماهنگی و برنامه‌ریزی در خصوص آموزش جغرافیا، امری پیچیده محسوب می‌شود. اما در ایران کتاب‌ها و منابع مشخصی برای هر مقطع جهت تدریس در نظر گرفته می‌شود. از مهم‌ترین شباهت‌های آموزش جغرافیا در دو کشور ایران و آمریکا نیز می‌توان به یکسان بودن موضوعات جغرافیای طبیعی اشاره کرد.

واژگان کلیدی: آموزش تطبیقی، آموزش جغرافیا، ایران، آمریکا، نظام آموزشی

h.hedayat@cfu.ac.ir

۱ - استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان

۲ - دانشجوی کارشناسی آموزش جغرافیا دانشگاه فرهنگیان

Mohadeseh_sabour@yahoo.com

مقدمه

جغرافیا علمی است که ضمن بررسی پراکندگی فضایی، اجزا و عناصر سیستم‌های طبیعی و جوامع انسانی در مقیاس مکانی (محلی، ناحیه‌ای، کشوری، منطقه‌ای، قاره‌ای و جهانی) با بهره‌گیری و تلفیق علوم زمین، علوم اجتماعی، انسانی و فناوری به مطالعه فرایندها، تغییرات پدیده‌های طبیعی و جوامع انسانی، علل و کارکرد آنها در گذر زمان و آثار متقابل سیستم‌های طبیعی و انسانی بر یکدیگر می‌پردازد (معافی، ۱۳۹۹). «آموزش جغرافیا» یک رشته علمی است که حوزه‌های جغرافیا و آموزش را شامل می‌شود. آموزش جغرافیا؛ دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های جغرافیایی را انتخاب می‌کند تا فراگیران را قادر سازد که تعاملات انسان-محیط و جامعه را در فضای جهانی درک کنند و به سواد جغرافیایی درباره آن دست یابند. فراگیری علم جغرافیا توسط دانش‌آموزان موجب مواجهه آنها با فرهنگ‌ها و جوامع مختلف شده، جغرافیا باعث می‌شود تا آنان در مورد موقعیت خود در جهان، ارزش‌هایشان و حقوق و مسئولیت‌هایشان در برابر سایر مردم و محیط‌زیست تفکر کنند. از طریق آموزش جغرافیا می‌توان باور به توانایی انسان در حل مشکلات محیطی و امیدواری و اعتماد به نفس را ترویج داد (شایان، ۱۳۸۳ به نقل از یاری، ۱۳۹۲: ۶).

با وجود اهمیت این رشته، ما شاهد کمبود مبانی نظری و علمی در درس جغرافیا هستیم که آگاهی از تجربیات و برنامه‌های آموزشی کشورهای صاحب‌نام (آمریکا) دغدغه اصلی استادان و برنامه‌ریزان این حوزه محسوب می‌شود (صادقی، ۱۳۹۹: ۳). مطالعات تطبیقی برنامه درسی جغرافیا تا حدودی می‌تواند پاسخگوی برخی از ابهامات و تردیدها باشد. بنابراین این‌گونه مطالعات، به ما کمک می‌کند که گذشته خود را بهتر درک کنیم و جایگاه خودمان را در حال حاضر به‌طور دقیق تعیین کنیم و اندکی واضح‌تر آینده‌ی آموزش و پرورش خود را تشخیص دهیم (معدن‌دار، ۱۳۸۵ به نقل از یاری، ۱۳۹۲).

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که در مورد آموزش جغرافیا در آمریکا و ایران پژوهش‌هایی انجام شده که از مهم‌ترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: (منسون، ۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان " نکاتی درباره وضعیت جغرافیا در مدرسه آمریکایی " تأکید کرد که مراکز رقابت در جوامع علمی، در کنترل برنامه

درسی هستند. همچنین انتشار پروژه‌های جغرافیایی و رقابت بین جوامع مختلف علمی نیز به نقش جغرافیا در برنامه درسی کمک کرده است. (استولمتن، ۱۹۹۰) در پژوهش خود با عنوان "نقش جغرافیا در آموزش عمومی در ایالات متحده" ضمن بررسی اهمیت درس جغرافیا در برنامه درسی آمریکا، خاطر نشان کرد که حضور جغرافیا در برنامه درسی این کشور، به تصمیمات مربوط به مسائل زیست‌محیطی، نحوه نگرش به تحولات اقتصادی و ارزیابی انتقادی سیاست‌های عمومی که بر حوزه زمین تأثیر می‌گذارد، اعتبار می‌بخشد و همچنین اشاره کرد که جغرافیا نباید هویت خود را به‌عنوان رشته‌ای درزمینه علوم جغرافیایی و اجتماعی از دست بدهد. (یاری، ۱۳۹۲) در مطالعه خود با عنوان "بررسی تطبیقی برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، کانادا و انگلستان به‌منظور ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود آموزش جغرافیا در ایران" بدین نتیجه رسید که در ارزشیابی تحصیلی سطوح پیشرفت در ایران، عملکرد و فعالیت‌های علمی دانش‌آموزان در نظر گرفته نمی‌شود که پیشنهاد می‌کند در کشور ایران نیز در زمینه‌ی ارزشیابی به این مقوله توجه شود.

بر بنیاد آنچه گفته شد و با توجه به مبانی نظری و نیز سابقه پژوهش در این زمینه، می‌توان اذعان نمود، پژوهشی تطبیقی با محوریت بررسی آموزش جغرافیا در نظام آموزشی ایران و آمریکا تاکنون انجام نشده است. مقاله حاضر بر آن است تا با بررسی تطبیقی آموزش جغرافیا در سیستم آموزشی ایران و آمریکا، تفاوت‌ها و شباهت‌های آموزش این درس در این دو کشور را نشان دهد. بررسی نظام‌های آموزشی کشورها در دوره‌های مختلف تحصیلی و مقایسه آن‌ها با یکدیگر و آگاهی از نوآوری‌هایی که با توجه به تغییرات و تحولات سال‌های اخیر در سراسر جهان صورت می‌گیرد، می‌تواند برای افراد عهده‌دار تعلیم و تربیت اعم از؛ مربیان و مدیران و برنامه ریزان آموزشی، مفید و آموزنده باشد و موجب بهبود کیفیت تدریس و کارایی مسئولان آموزشی شود. با توجه به اهمیت مطالعات تطبیقی در همسویی با تحولات جهانی و بهره‌گیری از نقاط مثبت نظام‌های آموزشی در موضوعات مختلف می‌توان گفت بررسی تطبیقی آموزش جغرافیا در دو کشور ایران و آمریکا و بیان شباهت‌ها و

تفاوت‌های آن‌ها از اهداف اصلی این پژوهش می‌باشد. از این‌رو، سوالات پژوهش به شرح ذیل عنوان می‌گردد:

- چه تبیینی از آموزش جغرافیا در نظام آموزشی ایران می‌توان ارائه داد؟
- چه تبیینی از آموزش جغرافیا در نظام آموزشی آمریکا می‌توان ارائه داد؟
- شباهت‌ها و تفاوت‌های برنامه آموزش جغرافیا در ایران و آمریکا کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر که از نوع تبیینی است، در مقام آزمون مدعا یا مقابله فرضیات نظری با واقعیت‌هایی که این فرضیات بر آن‌ها دلالت دارند از روش تطبیقی کیفی یا تحلیل بین کشوری با رویکرد قیاسی استفاده شده است. واحد تحلیل، کشور و سطح تحلیل، کشورهای ایران و آمریکا و شاخص‌های مورد بررسی، آموزش جغرافیا می‌باشد. این تحقیق بر اساس مطالعات و اسناد کیفی کشورهای انجام گرفته و به‌منظور گردآوری داده‌ها از کتب و مقالات موجود در کتابخانه‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی ایرانی و بین‌المللی بهره‌برداری شد. به این صورت که با مراجعه به اسناد و مطالعات انجام شده در رابطه با سوالات پژوهش، مطالب مرتبط گردآوری شده است. در این پژوهش با توجه به متفاوت بودن زمینه، بافت و فلسفه آموزشی دو کشور، محققین به‌هیچ‌وجه به دنبال مقایسه و قضاوت نبودند بلکه هدف صرفاً بررسی وضعیت موجود و یافتن وجوه افتراق و اشتراک بین دو کشور برای رسیدن به تجربیات جدید است. در نهایت جهت تحلیل داده‌ها از روش عقلانی استفاده شد. منظور از شیوهی تحلیل عقلانی، این است که محقق با استفاده از روش‌های مختلف و با تکیه بر معیار عقل و منطق و غور و اندیشه، سعی می‌کند اسناد، مدارک، اطلاعات و داده‌ها را در جهت پاسخگویی به سوالات تحقیق، یا آزمون فرضیه‌ها و ارزیابی آن‌ها، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد (حافظ نیا، ۱۳۸۲).

مبانی نظری

آموزش جغرافیا

نقش اولیه آموزش جغرافیا ارائه یک سلسله اطلاعات و حقایق درباره جهان است. شناخت مفاهیمی چون موقعیت، مکان، وابستگی‌های مکانی، جابجایی در میان یک

مکان و یا بین مکان‌ها و ناحیه جغرافیایی می‌باشد. ارزیابی ارزش‌ها و نگرش‌های محیطی، پرورش قوای عقلانی و افزایش مهارت‌های عقلی نیز از جمله اهداف آموزش جغرافیا می‌باشد. تنوع محیطی، مکان‌یابی برای زیستگاه انسانی و یا صنعتی و بالاخره غنای آموزشی، همگی ایجاب می‌کند که شهروندان ما برای تصمیم‌گیری‌های شخصی و اجتماعی به‌منظور کاربری از محیط به شیوه‌ای منطقی با دانش جغرافیا آشنا گردند. آموزش جغرافیا می‌تواند در حل تضادهای بین ارزش‌های مختلف فردی و گروهی و یادگیری برای همکاری با پیروان فرهنگ‌های مختلف نقش سازنده‌ای را ایفا کند. دانش آموزان یاد می‌گیرند چگونه راه خود را برای حرکت از مکانی به مکان دیگر پیدا کنند، آن‌ها مشاهده می‌کنند که چگونه محیط اطراف آن‌ها تغییر می‌کند؛ و یاد می‌گیرند که چگونه این تغییرات بر مکان‌ها، جاده‌ها، مرزها و فعالیت‌های فرهنگی روزمره تأثیر بر جای می‌گذارد (چوبینه، ۱۳۸۹).

دو رسالت عمده می‌توان برای آموزش جغرافیا برشمرد؛ ابتدا، انتقال دانش جغرافیایی به دانش آموزان و فراگیران و دوم، ایجاد احساس و روحیه مشارکت در تربیت اجتماعی فراگیران به‌عنوان افرادی آگاه، متعهد و شهروندانی مسئول در آینده. در کشورهای مختلف، این رسالت‌های اصلی در آموزش جغرافیا به شیوه‌های متنوعی پیگیری می‌شود (صادقی، ۱۳۹۹: ۷۸).

شرایط آموزش جغرافیا در دوره‌های دانشگاهی تا حدودی مشابه دوره عمومی بود فقط سطح دانش ارائه شده به دلیل آموزش‌های معلمان دانشگاهی بالاتر بود و متناسب با خاستگاه آموزشی آنان، آموزش‌های جغرافیا در دانشگاه‌ها در ابتدا برگرفته از مکتب آموزشی فرانسه بود و سپس از مکاتب آموزشی انگلستان، آلمان و نهایتاً مکتب آموزشی جغرافیدانان امریکا نشأت می‌گرفت. حتی اگر این معلمان از دانشگاه‌های سایر کشورها فارغ‌التحصیل می‌شدند تحت تأثیر یکی از این مکاتب بودند. تعارض اختلاف‌نظر این معلمان هم ناشی از اختلاف‌نظر جغرافیدانان همین مکاتب بود. اتفاقی که در این بین وجود داشت در گرایش‌های جغرافیایی ارائه شده از سوی هر یک از دانشگاه‌هایی بود که رشته جغرافیا را عرضه می‌کردند و یا معلمانی که در این دانشکده‌ها مشغول به تدریس بودند (چوبینه، ۱۳۹۹: ۷).

یافته‌های تحقیق

آموزش جغرافیا در ایران

برای درک مفهوم جغرافیا و اهداف آموزشی آن از منظر اسناد بالادستی آموزش و پرورش، ناچار به مراجعه به اهداف ساحت‌های تربیت در دوره‌های مختلف تحصیلی، اهداف غایی برنامه درسی ملی (شایستگی‌های پایه) و تحلیل بیانیه حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی هستیم. این بررسی نشان می‌دهد که برداشت سیاست‌گذاران تربیتی، ما را به کدام‌یک از دیدگاه‌ها درباره مفهوم جغرافیا و اهداف آموزشی آن نزدیک می‌کند. بررسی ارتباط اهداف ساحت‌ها و شایستگی‌های پایه به‌عنوان دال یا (راهنما) و استنباط از آن‌ها به‌عنوان مدلول نشان می‌دهد که دیدگاه سیاست‌گذاران تربیتی در زمینه اهداف برنامه‌های درسی از جمله آموزش مفاهیم جغرافیایی چیست؟ (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰)

در سند مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰: ۱۵۴) از اهداف ساحت‌های تربیت در دوره‌های تحصیلی هجده هدف از ساحت‌های تربیت در دوره‌های تحصیلی شناسایی شد که با آموزش مفاهیم جغرافیا کم‌وبیش ارتباط دارد. همچنین در سند برنامه درسی ملی (۱۳۹۱: ۱۶)، سی‌ودو هدف با عنوان «شایستگی‌های پایه برای برنامه درسی ملی» در پنج عنصر تربیتی «تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق» ذکر شده است. از این سی‌ودو شایستگی یا هدف پایه، دوازده هدف با آموزش مفاهیم جغرافیایی ارتباط دارد که از آن‌ها می‌توان هجده هدف آموزش جغرافیا را استنباط کرد.

آموزش جغرافیا در ایران از مقطع ابتدایی؛ پایه سوم، چهارم، پنجم و ششم شروع می‌شود. در کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، بیشترین تأکید بر مؤلفه شناختی (۷۳٪/۰۱) است (جلیلی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۵). در مقطع ابتدایی و متوسطه اول، کتابی تحت عنوان مطالعات اجتماعی منبع درسی دانش‌آموزان محسوب می‌شود. مقطع متوسطه دوم شامل ۳ پایه؛ دهم، یازدهم و دوازدهم است. بر اساس مشاهده و مطالعه پژوهشگر، کتاب جغرافیای دهم در ۳ فصل و ۱۰ درس طراحی شده است. کلیت فصل اول تعریفی از جغرافیا و فصل دوم راجع به جغرافیای طبیعی؛ آب‌وهوا و

ناهمواری و منابع آبی مطالبی تعبیه شده است. در فصل سوم آن، به جغرافیا انسانی با تأکید بر ایران؛ جمعیت و سکونتگاه‌های روستایی و شهری و اقتصاد آن‌ها پرداخته است. دانش آموزان در این پایه موظف به خواندن کتاب استان شناسی هستند. این کتاب راجع به پیشینه تاریخی، جغرافیای طبیعی، ویژگی‌های فرهنگی، گردشگری و جمعیتی و توانمندی‌های اقتصادی استان سکونت نوشته و در اختیار دانش آموزان هر استان قرار می‌گیرد (کتاب جغرافیای دهم، ۱۳۹۹)

کتاب جغرافیای یازدهم در ۴ فصل و ۱۱ درس طراحی شده است. محتوای کتاب به گونه‌ای است که جغرافیای طبیعی، انسانی و سیاسی را در برمی‌گیرد و یک بخش از کتاب یازدهم بیشتر دارد. در فصل ۴، شامل؛ تعاریف اصطلاحات (سرزمین، کشور، حکومت، ملت، مردم) و ژئوپلیتیک (شاخه‌ای از جغرافیای سیاسی) می‌باشد (کتاب جغرافیا ۲، ۱۳۹۹).

کتاب جغرافیای دوازدهم در ۳ فصل و ۶ درس طراحی شده است. با توجه به تعداد کم درس‌ها، مطلب آن به نسبت سایر کتب دیگر، اندکی ثقیل است. پدیده‌های طبیعی و بررسی آن‌ها در این کتاب، کمتر به چشم می‌خورد. در مقابل به بحث در مورد شهر و روستاها، مدیریت آن‌ها، حمل‌ونقل و درنهایت انواع مخاطرات طبیعی و آموزش مدیریت آن‌ها پرداخته است (کتاب جغرافیا ۳، ۱۳۹۹)

بیشترین ساعات تدریس کتب جغرافیایی متوسطه دوم در مدارس ایران، به کتاب جغرافیای ۱۱ اختصاص یافته است. چراکه تعداد درس‌های آن بیشتر از دو کتاب دیگر می‌باشد. ساعت تدریس هفتگی به ترتیب پایه از راست به چپ؛ ۲-۳-۲ ساعت می‌باشد (آیین‌نامه آموزشی متوسطه دوم، ۱۳۹۵).

روش تدریس و ارزشیابی جغرافیا در ایران

روش تدریس، به گونه‌ای است که معلم متکلم وحده است و میزان مشارکت و همکاری دانش آموزان کم می‌باشد؛ به عبارت دیگر، آموزش معلم محور است. در سال تحصیلی، فعالیت و مشاهده میدانی که مرتبط با جغرافیا باشد صورت نمی‌گیرد.

طبق قانون شورای عالی آموزش و پرورش، ۵۰ درصد محتوای کتاب در نیم سال اول تدریس و امتحان گرفته می‌شود و در ارزشیابی پایان سال، کل کتاب امتحان گرفته می‌شود (۵ نمره از محتوای نیمه اول و ۱۵ نمره از محتوای نیمه دوم). بارم

امتحان جغرافیا در نیم سال اول، ۲۰ نمره که بین فصل‌های کتاب جغرافیا به میزان اهمیت دروس، تقسیم می‌شود و در نوبت دوم که کل کتاب جغرافیا امتحان گرفته می‌شود نیز ۲۰ نمره دارد. طبق تبصره ۳ ماده ۴۵؛ نمره هر یک از ارزشیابی‌های مستمر و پایانی، از صفر تا بیست است. در نیم سال اول، نمره پایانی حاصل جمع ارزشیابی مستمر با ضریب ۱ و ارزشیابی پایانی با ضریب دو، در نیم سال دوم، نمره پایانی حاصل جمع ارزشیابی مستمر با ضریب ۱ و ارزشیابی پایانی با ضریب ۴ می‌باشد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۵). در مقطع ابتدایی رویکرد حاکم بر ارزشیابی فرایندمحور است و از سنجش توصیفی در فرایند ارزشیابی استفاده می‌شود که به صورت بسیار خوب، خوب، در حد انتظار و نیاز به تلاش می‌باشد (یاری، ۱۳۹۲: ۱۲۱).

آموزش جغرافیا در آمریکا

آموزش و یادگیری مؤثر جغرافیا، به‌عنوان یک موضوع درسی در مدارس آمریکا، بسیار مهم است. ایالات متحده دارای شهروندانی آگاه در سطح جهان است که آگاه بودن به مفاهیم جغرافیایی، دانش و مهارت‌های موردنیاز برای تصمیم‌گیری کاملاً آگاهانه در زمینه جغرافیا الزامی است. در حالی که از بین ۵۰ ایالت آمریکا، فقط ۱۰ ایالت، بر این باورند که برای فارغ‌التحصیلی در سطح دبیرستان به یک دوره جغرافیا احتیاج است و ۱۷ ایالت به دوره جغرافیا در سطح راهنمایی / متوسطه اول اعلام نیاز کردند (کارمن، ۲۰۱۴).

هیچ هدف واحدی بر آموزش جغرافیا در ایالات متحده حاکم نیست. بیشتر ایالات فقط بیانات مبهم و متنوعی از اهداف آموزشی مربوط به جغرافیا را ارائه می‌دهند؛ اما می‌توان گفت هدف ارائه‌شده در "ارزیابی ملی پیشرفت تحصیلی" (NAEP)^۱ تأکید بر سرزمین انسان یا سنت بوم‌شناختی در جغرافیا، مطالعات منطقه‌ای، سنت فیزیکی یا علوم زمین، سنت مکانی و مهارت نقشه‌خوانی می‌باشد (منسون، ۲۰۰۷).

سیستم آموزشی ایالات متحده آمریکا از نظر مکانی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی پیچیده است. به طوری که در سیستم فدرال، هر یک از ۵۰ ایالت، تصمیم‌گیری آموزشی مخصوص به خود را حفظ می‌کنند. این نشان‌دهنده این باور اساسی آمریکایی است که در قانون اساسی ایالات متحده نهفته است، مبنی بر اینکه آموزش

در سطح محلی بهتر کنترل می‌شود تا در سطح ملی (منسون، ۲۰۰۷). در نتیجه، آموزش و پرورش آمریکا، غیرمتمرکز است. K-12 در ۵۰ ایالات آمریکا، سیستم آموزشی واحد است منتها برنامه تحصیلی، تعیین معلم، شیوه ارزشیابی برای هر ایالت به یک شکل است. برای درس جغرافیا نیز، ایجاد استانداردهای جغرافیای ملی و سایر تلاش‌های اصلاحی در سرتاسر کشور، فقط از نظر ملی است. دولت فدرال اختیار کمی در تأثیرگذاری مسائل کلاس درس که مکانی؛ برای پیشرفت در آموزش جغرافیا است، دارد؛ بنابراین تلاش برای سنجش میزان موفقیت دانش آموزان در ایالات متحده، مستلزم اندازه‌گیری آن در بخش‌های کوچک‌تر است. این کار بسیار پیچیده است زیرا؛ برنامه‌های درسی و ارزیابی‌ها از مکانی به مکان دیگر متفاوت است. به استثنای برنامه‌هایی مانند NAEP - که تا حدودی برای رفع این مشکل ایجاد شده است - برای درس جغرافیا مریبان جغرافیا مجموعه داده‌های کمی دارند که می‌توانند بر اساس آن‌ها تجزیه و تحلیل کنند (روبرت، ۲۰۱۰). در ایالات متحده، جغرافیا اساساً به عنوان رشته و جزئی از برنامه درسی مطالعات اجتماعی، آموزش داده می‌شود (بدنارزا و همکاران، ۲۰۱۳).

از بین ایالت‌های آمریکا، فقط پنج ایالت، استانداردهای جداگانه‌ای برای درس جغرافیا دارند که این استانداردها معمولاً به یک دوره خاص تدریس جغرافیا در مقطع راهنمایی مدرسه، مرتبط است. طبق یافته‌های (پروژه اجرای ملی آموزش جغرافیا، ۲۰۱۲) ایالات باقی‌مانده یا دارای یک رشته در مطالعات اجتماعی هستند یا ترکیبی از هر دو رشته هستند. در سطح دبیرستان (پایه‌های ۹ تا ۱۲)، ۱۰ ایالت دارای مجموعه‌ای جداگانه از استانداردهای جغرافیا هستند. ۲۸ ایالت، دارای یک رشته جغرافیایی مشخص در حوزه مطالعات اجتماعی هستند. دو ایالت هیچ رشته یا استاندارد جغرافیایی در برنامه درسی دبیرستان ندارند. (یافته‌های پروژه اجرای ملی آموزش جغرافیا ۲۰۱۲). این تفاوت‌ها یعنی برنامه درسی واحدی در آمریکا وجود

---

1 National Assessment of Educational Progress

ندارد و آموزش جغرافیا فقط با خلاصه‌ای از شرایط بالقوه منحصر به فرد در هر ایالت یا واحد مدیریت دیگر ارائه می‌شود.

سیستم آموزشی آمریکا به گونه‌ای است که دانش آموزان فاقد کتاب هستند و تمام مطالب درسی در سایت مدرسه قرار گرفته می‌شود و فراگیران باید از طریق لپ‌تاپ و رایانه مطالب را آموزش ببینند. آموزش جغرافیا در آمریکا از مقطع ابتدایی شروع می‌شود. مطالعه جغرافیا می‌تواند به کودکان کمک کند تا در مورد فرهنگ‌های مختلف و منابع عظیم کره زمین اطلاعات کسب کنند. در واقع یادگیری جغرافیا به آن‌ها در درک اینکه چگونه مردم به منابع زمینی که در آن زندگی می‌کنند وابسته هستند کمک شایانی می‌کند. در مقاطع ابتدایی جغرافیا، به عنوان یک رشته مستقل و به طور معمول از کودکان تا کلاس ۵ (دانش آموزان ۱۰ ساله) تدریس می‌شود (بدنارزا، ۲۰۱۳). کودکان در سال اول؛ درباره حواس، طبقه‌بندی حیوانات، چرخه زندگی، اقیانوس‌ها و قاره‌ها می‌خوانند. در کلاس دوم؛ درباره بدن انسان، زمین‌شناسی و جغرافیا و همچنین در مورد فرهنگ‌های دیگر، هم در رویدادهای جاری و هم در تاریخ اطلاعات بیشتری کسب می‌کنند.

کلاس سوم؛ ایالات و پایتخت‌های ایالتی، فضا و منظومه شمسی و نحوه استفاده از نقشه‌ها و کره زمین از موضوعاتی است که باید فراگیرند. در کلاس چهارم یادگیری تاریخ و جغرافیای آمریکا، مهارت نقشه‌خوانی و آشنایی با فرهنگ‌های سراسر جهان از موضوعات این مقطع است. در کلاس پنجم تاریخ اولیه آمریکا و چگونگی سازمان‌دهی و عملکرد دولت اطلاعات کسب می‌کنند. همچنین آن‌ها در مورد نجوم، هوا و محیط‌زیست بیشتر می‌آموزند.

محتویات جغرافیایی در مقایسه با سایر علوم اجتماعی، در مقاطع پایین (ابتدایی) به خوبی نمایش داده می‌شود؛ اما در مقاطع بالاتر، عمدتاً با درس تاریخ جابجا می‌شود (منسون، ۲۰۰۷: ۲۴۵).

آموزش درس جغرافیا در مدرسه از طریق وارد کردن رشته جغرافیایی در گستره مطالعات اجتماعی در دوره راهنمایی (کلاس‌های ۶ تا ۸) ادامه دارد (به نقل از مورفی، دی بلیچ، ترنر، گیل‌مور و گریگوری، ۲۰۰۵). موقعیت جغرافیا در مطالعات اجتماعی نیز به طور کلی پایین بودن احترام عموم مردم برای این رشته در

ایالات متحده را نشان می‌دهد. البته ما از وضع حاضر آمریکا مطلع نیستیم که جایگاه جغرافیا در سیستم آموزشی شان تا چه حد پیشرفت داشته است (بدنارزا، ۲۰۱۳: ۸۲-۷۹). "شورای ملی معلمان جغرافیا" بر این باورند که جغرافیا از یک علم فیزیکی برای بررسی روابط مردم و محیط شکل گرفته است. محتوای جغرافیایی: (۱) عملکرد انسان نسبت به فرم زمین (۲) رابطه متقابل بین انسان و محیطزیست (۳) منابع طبیعی، صنعت و تجارت (۴) همبستگی نزدیک‌تر بین برنامه‌های درسی مقطع ابتدایی و متوسطه و (۵) مطالعه اختلافات منطقه‌ای در این مقطع مطرح و آموزش داده می‌شود.

سیستم آموزش آمریکا معتقد است که در دوره متوسطه دوم، کتب جغرافیا باید بیشتر به مطالعه مناطق مختلف جهان پردازند (استولتمن، ۲۰۱۳). همچنین در این مقطع، دانش آموزان تاریخ و دولت را مطالعه می‌کنند و در مورد چگونگی تأثیر مطالعات اجتماعی بر زندگی آن‌ها آموزش می‌بینند.

غالب ایالت‌ها به سه تا چهار سال دوره تحصیلات اجتماعی در دبیرستان نیاز دارند. در مقطع متوسطه دوم که شامل کلاس‌های نهم تا دوازدهم می‌باشد؛ مباحث درس جغرافیا با مباحث زیر می‌باشد:

علاوه بر مسائل طبیعی در جغرافیا در مورد جنگ‌های مختلف تاریخ در طول تاریخ؛ تاریخ اولیه آمریکا (بسته به موقعیت ایالت‌شان، تاریخ مکان زندگی خود را می‌خوانند)، جنگ‌ها و نبردهای مختلف و سیاست‌های ایالات متحده، تاریخ یونان و روم باستان، وقایع تاریخی اروپا (انقلاب فرانسه، جنگ سرد در اروپا) و... را به ترتیب مقطع تحصیلی یاد می‌گیرند.

روش تدریس و ارزشیابی جغرافیا در سیستم آموزشی آمریکا

روش تدریس در کشور آمریکا تأکید بسیار زیادی بر فرآیند تدریس و یادگیری دارد به عبارت دیگر فرایند محور است. در واقع دانش‌آموزان در فراگیری علم و دانش همان روندی را طی می‌کند که دانشمندان و اندیشمندان طی کردند و تدریس‌شان به گونه‌ای است که آموزش با زندگی واقعی دانش‌آموزان پیوند می‌خورد. همچنین معلمان از دانش‌آموزان خود می‌خواهند که با انجام پروژه و تحقیقات گوناگون در مورد مسائل جهانی و محلی فکر کرده و برای معضلات آن چاره‌اندیشی کنند.

همچنین استفاده از فناوری و تکنولوژی در کلاس درس جایگاه والایی دارد (زمانی و همکاران، ۱۳۸۱).

تعیین درجه کارنامه شامل تفسیر شواهد جمع‌آوری شده است؛ مشاهدات، گفتگوها و محصولات دانشجویی (آزمون‌ها/ امتحانات، تکالیف برای ارزیابی) همراه با قضاوت حرفه‌ای معلم و در نظر گرفتن عواملی مانند تعداد آزمون‌ها یا امتحانات یا تکالیف برای ارزیابی. در ارزشیابی درس جغرافیا ۴ مؤلفه را مدنظر قرار می‌دهند: توانایی فهمیدن، دانش، ارتباط دادن و کاربرد (سایت رسمی آموزش و پرورش آمریکا، ۲۰۱۸). سیستم نمره دهی و ارزیابی ایالت متحده از حروف الفبا استفاده می‌شود: A عالی D قبولی F مردودی (ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱).

برای ارائه شمای کلی مقایسه تطبیقی آموزش جغرافیا در دو کشور ایران و آمریکا جداول زیر به صورت خلاصه به مهم‌ترین موارد اشاره دارد.

جدول ۱. تفاوت‌های نظام آموزشی ایران و آمریکا (با تأکید بر جایگاه درس جغرافیا)

ردیف	ایران	آمریکا
۱	در ایران دانش آموزان از مقطع سوم ابتدایی با درس جغرافیا آشنا می‌شوند و قبل از آن ذهنیت چندانی از جغرافیا به‌طور یک درس جداگانه ندارند.	در آمریکا، درس جغرافیا از کودکی (کودکستان) کار خود را آغاز و تا آخر ۱۲ سال آموزش عمومی می‌باشد.
۲	آموزش و پرورش ایران، متمرکز است؛ یک برنامه درسی، یک ارزشیابی، یک کتاب و محتوای درسی به همه شهرهای ایران ابلاغ و شهرها موظفاند آن را در مدرسه اجرا کنند. در آموزش جغرافیا نیز روال همین‌طور است.	در آمریکا؛ سیستم آموزشی به‌گونه‌ای است که هر ایالت برای خود تصمیم‌گیرنده است و کلمه برنامه درسی ملی جایگاهی ندارد. محتوا و کتب جغرافیا، نحوه ارزشیابی، نحوه تدریس آن، نمره‌دهی و خیلی از مسائل آموزشی در هر ایالت متفاوت است. به‌طوری که ایالت وایومینگ، جغرافیا و تاریخ ایالت وایومینگ را می‌خوانند و ایالت مریلند، جغرافیا و تاریخ ایالت خود را مطالعه می‌کنند؛ بنابراین سیستم آموزشی آمریکا غیرمتمرکز است.

۳	در ایران در کنار کتب جغرافیایی طبیعی در مقطع متوسطه دوم (پایه دهم) کتابی تحت عنوان استان شناسی، جغرافیای تاریخی را پوشش می‌دهد.	در آمریکا، در یک مقطع تحصیلی، جغرافیای تاریخی ایالات تدریس می‌شود که به بررسی تاریخ و جنگ‌ها و قلمرو سرزمین‌ها و از این قبیل مفاهیم می‌پردازند؛ یعنی، این مباحث تاریخی تحت عنوان درس جغرافیا در ایالات آمریکا آموزش داده می‌شود.
۴	در ایران، برای هر درس، دانش آموزان کتاب مصور دارند و کتب درسی در اواخر شهریور، به صورت مکتوب در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد؛ که کتاب جغرافیا نیز به همین شکل ارائه می‌شود.	در آمریکا دانش آموزان کتاب ندارند چه در زمان حال که آموزش مجازی چه زمانی که آموزش حضوری بوده است. محتوای جغرافیا و هر درس دیگری، در سایت مدرسه‌ای که در آن تحصیل می‌کنند قرار داده می‌شود و دانش آموزان از طریق محتوای الکترونیکی مطالعه و امتحان می‌دهد.
۵	ایران استانداردهای واحدی برای درس جغرافیا در آموزش و پرورش خود دارد.	در آمریکا استانداردهای متعددی برای تدریس جغرافیا وجود دارد.
۶	آموزش جغرافیا در ایران، دانش‌محور و سنتی است.	در آمریکا، فرایند محور است و آمیخته با فناوری است.

جدول ۲. شباهت‌های نظام آموزشی ایران و آمریکا (با تأکید بر جایگاه درس جغرافیا)

ردیف	شباهت
۱	سیستم آموزشی ایالات متحده آمریکا و ایران، هر دو در برنامه درسی خود، به درس جغرافیا توجه شایانی کرده است و درس جغرافیا را مانند دروس دیگر در برنامه درسی دارای ارزش می‌داند.
۲	در مقطع متوسطه دوم ایران و آمریکا، هر پایه کتاب جغرافیای مستقلی از تاریخ و علوم اجتماعی دارد و هر یک جداگانه تدریس می‌شوند.
۳	موضوعات جغرافیای طبیعی آن‌ها مشابه محتوای کتب درسی ما ایرانیان می‌باشد یعنی؛ کجا؟ کی؟ چگونه؟ و تعیین موقعیت، مکان، روابط مکان‌ها، مناطق و حرکات زمین از موضوعات اساسی جغرافیای آمریکاست که در ایران هم این موارد مبنای شالوده کتب هستند.
۴	تلفیق رشته تاریخ و جغرافیا در برنامه درسی دو کشور و اهمیت بالای آن قابل مشاهده است.

با مشاهده و بررسی تفاوت و شباهت آموزش جغرافیا در ایران و آمریکا می‌توان گفت جغرافیا در مقطع ابتدایی در هر یک از ایالات آمریکا به‌طور مجزا، تدریس می‌شود. متناسب با سطح ذهنی کودکان، موضوعات جغرافیایی مانند نجوم را آموزش می‌بینند. در ایران، جغرافیا به معنای واقعی، در برنامه درسی مقطع ابتدایی از سنین پایین (پیش‌دبستانی) حضور فراگیری ندارد. همان‌طور که اشاره شد، محتوای آموزشی به‌صورت الکترونیکی در اختیار دانش‌آموزان آمریکایی قرار داده می‌شود. در کلاس درس به تعداد دانش‌آموزان رایانه وجود دارد یعنی؛ استفاده از فناوری و رایانه برای یادگیری موضوعات جغرافیایی دانش‌آموزان در دسترس قرار دارد. در ایران، استفاده از فناوری در آموزش جغرافیا در همه مدارس مشهود نیست و از طرفی استفاده از فناوری صرفاً مختص معلم است و دانش‌آموزان با رایانه سروکار ندارند که به طبع کاربست رایانه توسط دانش‌آموزان نادیده گرفته می‌شود. در ایران، کتابی تحت عنوان جغرافیای استانی وجود دارد. در آمریکا، درس جغرافیا در مقطع هشتم، سرتاسر تاریخ ایالات می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات تطبیقی بین کشورهای در واقع بررسی مواردی مانند اهداف، مقاطع، محتوا، ارزشیابی در نظام آموزشی آن‌ها می‌باشد؛ اما در بررسی یک درس خاص در آموزش و پرورش ایران و آمریکا، جزئیات بیشتری را می‌بایست بررسی کرد. به طبع، ارزش این چنین مطالعه‌ای بیشتر است و اطلاعات و دانش ما را در این زمینه افزایش می‌دهد. نتیجه این تحقیق آشنایی دقیق‌تر با نقاط مثبت و منفی با درس جغرافیا در دو کشور ایران و آمریکا و شناخت نقاط اشتراک و تفاوت نظام آموزشی این دو کشور در مورد جغرافیا بود.

با انجام این پژوهش دریافتیم که آموزش جغرافیا در نظام آموزشی ایران و آمریکا یکی از موضوعات مهم درسی بوده است؛ و هر دو کشور برای این درس جایگاه مهمی قائل‌اند و تلاش دارند تا فراگیران به‌خوبی این درس را آموزش ببینند تا بتوانند آن‌ها را برای تحصیل در مقاطع بالاتر آماده کرده و از آن‌ها به‌عنوان نیروهای انسانی مفیدی که تخصص لازم در رشته‌ی جغرافیا را داشته باشند برای جامعه خود استفاده کنند. سیستم آموزشی هر دو کشور تابع حکومت حاکم بر آن‌ها می‌باشد. در

آمریکا، هر ایالت برای خود یک نوع برنامه درسی دارد به همین خاطر می‌توان گفت در آمریکا برنامه درسی واحدی وجود ندارد. به طبع کنترل و نظارت بر سیستم آموزشی غیرمتمرکز نیازمند استفاده از راهکارهای پیچیده است. در مقابل، آموزش و پرورش ایران، از نوع متمرکز است؛ به عبارت دیگر؛ برنامه درسی و کتب جغرافیایی در سرتاسر کشور ثابت و واحد هست.

کودکان آمریکایی قبل از مقطع ابتدایی درس جغرافیا را در حد توان شناختی شان آموزش می‌بینند، به همین خاطر، در ورود به مقطع ابتدایی در سطح شناختی، هیجانی دارای رفتار ورودی و پیشینه ذهنی هستند؛ اما در ایران تدریس جغرافیا از پایه سوم ابتدایی در کنار دروس تاریخ و علوم اجتماعی شروع می‌شود. جغرافیای تاریخی در برنامه درسی ایالات آمریکا، از اهمیت بالایی برخوردار است به طوری که؛ دانش‌آموزان هر ایالت، موظف به خواندن تاریخ ایالت خود هستند که تحت عنوان درس جغرافیا، به آن‌ها آموزش داده می‌شود. در ایران این مهم، تحت عنوان استان‌شناسی آموزش داده می‌شود. این مقوله نشان‌دهنده این است که تاریخ و جغرافیای تاریخی در برنامه درسی کشور ایران و آمریکا بسیار مهم است.

از آنجایی که کتاب چاپی در اختیار دانش‌آموزان قرار داده نمی‌شود و محتوا کاملاً الکترونیکی می‌باشد، دسترسی به رایانه و تکنولوژی در مدارس آمریکایی راحت‌تر از مدارس ایرانی است.

سیستم ارزشیابی ایران و آمریکا تا حدودی شبیه به هم هستند؛ زیرا فعالیت‌های کلاسی، نمرات مستمر و حضور دانش‌آموز را در نمره پایانی اعمال می‌کنند. طبق این رویکرد، نمره دانش‌آموزان صرفاً نشان‌دهنده میزان دانش آن‌ها نیست، بلکه از نظر عملی و کاربستن و انضباط نیز مورد آزمون قرار می‌گیرند و به آن‌ها نمره داده می‌شود.

از طریق مطالعه و بررسی تطبیقی آموزش و پرورش کشورها، می‌توان از نقاط مثبت نظام‌های آموزشی دیگر بهره گرفت. به عنوان یک معلم، با آگاهی از این تفاوت‌ها و شباهت‌های مسائلی آموزشی سایر کشورها، می‌توان یا روش تقلیدی در پیش گرفت که معقول و منطقی نیست و یا می‌توان الگوی آموزشی کشورهای دیگر را در صورت تطابق با هنجارهای ملی بسط و گسترش داد. پیشنهاد می‌شود معلمان

برنامه‌ریزی‌هایی در خصوص افزایش به‌کارگیری فناوری در آموزش جغرافیا انجام دهند؛ و همچنین آموزش جغرافیا در سنین پایین در ایران، به‌صورت جدی‌تر در دستور کار قرار گیرد. درنهایت می‌توان گفت با به‌کارگیری ایده‌های آموزشی مطلوب و منطبق با چارچوب‌های کشورهای دیگر می‌توان سیستم آموزشی خود را همسو با تحولات جهانی به وضع مطلوب‌تر نزدیک کرد.

منابع

- آیین‌نامه آموزشی متوسطه دوم (۱۳۹۵). شورای عالی آموزش و پرورش.
- برنامه درسی ملی (۱۳۹۱). مصوب شورای عالی آموزش و پرورش.
- ذبیاحی، امیرحسین؛ کوهبر، محمدهادی؛ عبدالهی، مهدی (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی ساختار نظام آموزشی و تربیت‌معلم دو کشور ایران و آمریکا. کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت. دانشگاه آزاد اسلامی واحد زرقان.
- زمانی، ب؛ و لیاقت دار، م (۱۳۸۱). بررسی نوآوری‌ها و راهبردهای جدید تدریس در مقطع ابتدایی چهار کشور پیشرفته جهان. مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۱۴(۲).
- جلیلی، راضیه؛ جهان، جواد (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر میزان توجه به مهارت اجتماعی فلنر. فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه تربیتی، شماره ۵۳.
- چوبینه، مهدی (۱۳۸۹). مطالعه تطبیقی برنامه‌ی درسی جغرافیا در دوره‌ی راهنمایی و متوسطه در کشورهای ایران، هندوستان، مصر، کانادا، برزیل، استرالیا. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی.
- چوبینه، مهدی (۱۳۹۹). بررسی برنامه درسی آموزش جغرافیا در ایران. پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره دوم، شماره سوم
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: سمت
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی؛ (۱۳۹۹). جغرافیای ایران - پایه دهم دوره دوم متوسطه.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی؛ (۱۳۹۹). جغرافیای (۲) (جغرافیای ناحیه‌ای) - دوره دوم متوسطه.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی؛ (۱۳۹۹). جغرافیای (۳) (جغرافیای کاربردی) - دوره دوم متوسطه.

صادقی، علی؛ (۱۳۹۹). آموزش جغرافیا، چیستی و مفاهیم همراه با معرفی کتاب «آموزش جغرافیا، مبانی و رویکردهای جهانی». فصلنامه پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره ۲، شماره ۳.

صادقی، علی؛ (۱۳۹۹). آسیب شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته آموزش جغرافیا در دانشگاه فرهنگیان. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، سال ۱۵، شماره ۵۶، ص ۸۸-۶۵

مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰). شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش.

معافی، محمود؛ (۱۳۹۹). *فلسفه آموزش جغرافیا از منظر اسناد بالادستی آموزش و پرورش*: قسمت دوم. رشد آموزش جغرافیا، شماره ۳

یاری، رقیه؛ (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای (استرالیا، کانادا ایالت انتاریو و انگلستان) به منظور ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود آموزش جغرافیا در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شهید رجائی.

Bednarza S, Gallagher Heffronb S, Solem M. (2013). *International Research in Geographical and Environmental Education*. Department of Geography, Texas A&M University.

Carmen P. (2014). *Status of Geography Education in the United States*, National Geographic Society Washington, D.C.

Manson G, (2007). *Notes on the status of geography in American schools*. Journal of Geography.

Robert S. Bednarz, (2010). *International Research in Geographical and Environmental Education*.

Stoltman Joseph P, (1990). *Geography's Role in General Education in the United States*. Department of Geography, Western Michigan University, USA

<http://www.ed.gov/>

Archive of SID